DINU C. GIURESCU, *Ion Vodă cel Viteaz.* Editura științifică, București, 1963, p. 220 + 15 figuri.

De la apariția monografiei lui B. P. Hasdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*, în 1865 [1], interesul pentru această domnie a crescut. În perioada care a urmat, alte surse documentare au furnizat date noi referitoare la domnia lui Ion Vodă. Publicarea colecției, *Documente privind istoria Romîniei, A, Moldova,* de către Academia R.P.R., a permis studierea mai aprofundată a acestei perioade. De altfel, în ultimii ani, o serie de studii valoroase au contribuit la elucidarea unor importante probleme privind istoria Moldovei din secolul al XVI-lea, pregătind astfel terenul și pentru tratarea amănunțită, de pe pozițiile marxism-leninismului, a domniei lui Ion Vodă. Bazat pe o informație științifică bogată, Dinu C. Giurescu prezintă domnia lui Ion Vodă sub toate aspectele și într-o viziune nouă, superioară scrierilor anterioare.

Autorul își împarte lucrarea în șapte capitole și anume: I. Domnia lui Ion Vodă în izvoare și istoriografie; II. Ion Vodă cel Viteaz înainte de domnie; III. Dobîndirea și consolidarea domniei; IV. Politica internă a lui Ion Vodă; V. Politica externă a Moldovei în timpul domniei lui Ion Vodă; VI. Lupta împotriva turcilor; VII. Urmașii lui Ion Vodă cel Viteaz.

În primul capitol sînt analizate izvoarele interne și externe, care conțin informații privitoare la domnia lui Ion Vodă. Atenția autorului este concentrată îndeosebi asupra cronicilor interne, iar dintre cele externe, asupra celor polone. Cronicile interne acordă spațiu relativ larg domniei lui Ion Vodă. Într-o formă sau alta, toți cronicarii care tratează evenimentele din această vreme, sînt adepții concepțiilor și intereselor boierești și clericale. Reprezentanți ai intereselor marii boierimi și ai clerului, ei nu găsesc decît cuvinte dușmănoase la adresa domnului. Azarie prezintă pe Ion Vodă ca pe un domn lacom și născocitor de munci grele pentru oameni. Grigore Ureche și Nicolae Costin au căutat să justifice trădarea boierimii în luptele din 1574 prin argumente neconvingătoare cum ar fi acela al disproporției de forțe între moldoveni și turci. Autorul subliniază faptul că, și cronicarii poloni (Gorecki, Lasicki, Paprocki) judecă evenimentele prin prisma intereselor nobilimii polone și a ideologiei clericale. În ciuda lipsurilor pe care le constată la cronicarii poloni, el arată, că opera lor rămîne o importantă sursă de informații asupra evenimentelor din timpul acestei domnii. Analizînd problema istoriografiei, autorul arată că, deși problemele legate de domnia lui Ion Vodă au preocupat pe mulți istorici, pînă acum singura lucrare mai amplă a fost monografia lui B. P. Hasdeu, asupra căreia D. C. Giurescu se oprește îndeosebi. Monografia lui B. P. Hasdeu este o operă istorică modernă în care unele fapte sînt apreciate în mod corect. Unele părți negative se datoresc orientării sale idealiste. Depășită astăzi ca informație și în unele privințe ca interpretare, se făcea simțită apariția unei lucrări care să trateze pe baze noi evenimentele din timpul acestei domnii.

Preocupat de elucidarea problemei originii lui Ion Vodă, autorul constată în continuare că izvoarele oferă știri contradictorii în această privință. Unii cronicari (Gorecki, Bielski) l-au prezentat pe domn ca fiind de origine poloneză, în vreme ce alții (Grigore Ureche, N. Costin) îl mai numesc, pe bună dreptate, și „Armeanul", după originea mamei sale. Autorul, în concordanță cu concluziile la care s-a oprit Hasdeu, consideră că Ion Vodă este fiul nelegitim al lui Ștefăniță și astfel nepot al lui Bogdan cel Orb și strănepot al lui Ștefan cel Mare.

În capitolul următor, al treilea, se analizează împrejurările în care Ion Vodă a obținut domnia și se insistă asupra măsurilor pe care le-a luat în vederea consolidării ei. După mai mulți ani de peregrinări prin diferite țări europene, în ianuarie 1572, Ion Vodă, care se găsea exilat în insula Rodos, este chemat la Istambul și investit oficial ca domn al Moldovei în locul lui Bogdan Lăpușneanu. În martie 1572, noul domn se instala în scaunul Moldovei. Încercarea lui Bogdan Lăpușneanu de a redobîndi tronul Moldovei cu ajutorul protectorului său, regele Poloniei Sigismund August, a fost sortită eșecului.

[1] Monografia *Ion Vodă cel Cumplit* a fost reeditată în 1894, 1926 și 1942.

Autorul urmărește cu multă atenție orientarea noului domn în problemele de politică internă. Astfel, se arată, pe bază de documente, că îndată ce a ocupat tronul Ion Vodă a schimbat radical componența divanului, din vechiul sfat domnesc doar cinci boieri își mai mențin pozițiile. Ca și în timpul altor domni, boierii nemulțumiți complotează împotriva lui Ion Vodă. Ei s-au grupat în jurul lui Ionașcu Zbierea, fost mare vornic al Țării de Jos în timpul domniei lui Bogdan Lăpușneanu, dar planurile lor fiind descoperite, organizatorul a fost pedepsit cu moartea. Descoperirea complotului demonstra totuși că măsurile luate pînă atunci de domn erau insuficiente pentru consolidarea puterii sale. Autorul arată că Ion Vodă a înțeles, că pentru conducerea statului îi erau necesari dregători devotați și că el și i-a ales din rîndurile boierimii mici și mijlocii. În marile dregătorii au fost instalați oameni noi: Dumbravă, despre care N. Iorga afirmă că a venit din Țara Romînească, vornic al Țării de Sus și apoi al Țării de Jos, Lupe Huru pîrcălab la Hotin, Toader și Topa sînt pîrcălabi de Roman, Eremia „Cernăuțeanul" vel postelnic și apoi portar de Suceava etc. Prin atitudinea sa fermă față de complotiști — în multe cazuri adversari ai membrilor sfatului domnesc — domnul și-a cîștigat sprijinul acestora din urmă. Temîndu-se însă de instaurarea unei autorități centrale stabile și în același timp dornici de a-și păstra pozițiile dobîndite, acești dregători l-au susținut doar temporar pe Ion Vodă. Ei au văzut în colaborarea cu turcii — de astfel ca și mulți dintre înaintașii lor — unica posibilitate de-al îndepărta.

Autorul urmărește, apoi, politica domnului față de cler și mai ales față de mănăstiri. Pe baza documentelor, autorul subliniază că la începutul domniei, Ion Vodă a socotit necesar să emită acte prin care să întărească proprietatea mănăstirească. Prin aceasta, el continuă politica dusă de predecesorii săi. Materialele documentare existente dau autorului posibilitatea să constate, așa cum de altfel au făcut-o și alți cercetători, că în orientarea domniei față de biserică s-a produs curînd o schimbare radicală. Unele documente consemnează confiscarea proprietății unor mănăstiri ca Moldovița, Gura-Humorului, Sf. Ilie — Suceava. Se pare că aceste măsuri au luat proporții neașteptate și în mod firesc au provocat neliniștea clerului. Confiscarea averii ca și pedepsirea unor reprezentanți ai bisericii (călugărul Molodeț, popa Cosma, episcopul Gheorghe), fac parte din măsurile luate de domn pentru întărirea puterii centrale. În fruntea ierarhiei bisericești au fost așezați oameni credincioși, iar activitatea clerului a fost subordonată stăpînirii laice. Măsurile luate de Ion Vodă nu au lezat numai biserica oficială, cea ortodoxă, ci și pe cea catolică. Misionarul catolic Niccolo Barsi și mai tîrziu episcopul franciscan Marcus Bandinus amintesc de măsurile luate de domn împotriva mănăstirii dominicane din tîrgul Siret. Prin confiscarea averilor clericale, domnul „a urmărit să micșoreze puterea materială a clerului potrivnic politicii sale autoritare și să folosească parte din bunurile dobîndite pentru a înzestra cu pămînt pe slujitorii cîrmuirii sale" (p. 94). De pe urma acestei măsuri au beneficiat, în special, oamenii domniei care slujeau în aparatul de stat. Autorul ajunge la concluzia că domnul nu a făcut nimic pentru îmbunătățirea situației țăranilor. Ei au continuat să dea dijmă, să presteze renta în muncă sau să plătească renta în bani și dările către vistierie. Este totuși de presupus că măsurile autoritare ale domnului au putut fi de natură să frîneze, într-o oarecare măsură, abuzurile boierimii și clerului, și să cîștige simpatia țărănimii iobage și a orășenimii. Lupta antiotomană, deschizînd noi perspective în fața elementelor exploatate din sînul societății moldovenești, acestea au constituit principala forță militară și au demonstrat un deosebit atașament față de domn, remarcat de altfel și de cronicarii străini.

Mai puțin cunoscută este politica domnului față de orașe. Autorul caută în conținutul actului din 20 aprilie 1576 atitudini care să justifice atașamentul orășenilor față de domn. Amintind de acest act, prin care domnul dă satul Turda (Uzunești) „...ca să fie ascultător de Hîrlău", autorul susține că în felul acesta hotarul tîrgului s-a mărit iar „...măsura venea în favoarea tîrgoveților" (p. 102). Afirmația nu ni se pare întemeiată. Hotarul tîrgului nu cuprindea sate. Satul amintit, ca și altele de pe valea Mileatinului, a fost alipit la ocolul tîrgului Hîrlău. Acesta ar fi

sensul documentului citat. Măsura nu avea în vedere pe tîrgoveţi, ci mai curînd venea în favoarea domnului. Ca şi alţi cercetători, autorul a subliniat importanţa baterii monedei de aramă, care a facilitat schimbul pe piaţa internă. D. C. Giurescu nu se pronunţă pentru fixarea definitivă a capitalei la Iaşi în timpul acestei domnii. Materialele documentare existente converg însă spre concluzia că Ion Vodă şi-a avut reşedinţa la Iaşi.

Măsurile luate de domn nu au dus însă, la schimbări în structura societăţii moldoveneşti. Eliberarea vecinilor n-a stat în centrul preocupărilor domnitorului. Satele confiscate de la feudalii clerici au fost trecute la cei laici. Este mai degrabă vorba de o întărire a unora dintre feudali în detrimentul altora. Avînd ca principali asociaţi boierimea mijlocie şi mică, Ion Vodă a lovit în tendinţele descentralizatoare ale marii boierimi.

Autorul consacră un capitol aparte (al V-lea), politicii externe a lui Ion Vodă, insistînd, cum era şi firesc, asupra războiului antiotoman. Domnul s-a străduit să menţină bunele relaţii cu statele vecine în vederea luptei comune împotriva jugului otoman. Menţinînd punctul de vedere exprimat de Hasdeu, D. C. Giurescu afirmă că puterile europene, ale căror interese erau altele decît ale Moldovei, nu au sprijinit lupta antiotomană a lui Ion Vodă. La izbucnirea conflictului cu Turcia, domnul Moldovei s-a văzut nevoit să înfrunte singur forţele otomane. In ajutorul său a venit doar o oaste căzăcească. În cursul anului 1574, Turcia — care se temea de o eventuală apropiere între Moldova şi anumite puteri europene — a hotărît înlocuirea lui Ion Vodă. Pretendent la scaunul Moldovei era Petru Şchiopul, fratele lui Alexandru al II-lea, domnul Ţării Romîneşti, care a promis plata unui tribut de două ori mai mare ca pînă atunci (p. 135). Refuzul lui Ion Vodă de a plăti haraciul dublat a constituit cauza începerii ostilităţilor între Moldova şi Turcia. Desfăşurarea luptelor este urmărită de către autor, cu atenţie şi pricepere, în etapele ei cele mai importante. Concentrată după un plan capabil să respingă atacul din orice direcţie, victorioasă în primele bătălii, oştirea moldovenească, ajutată de cazacii lui Sviercevski, a fost înfrîntă în bătălia hotărîtoare datorită trădării marilor boieri. Trecerea cavaleriei, în fruntea căreia se găsea Eremia „Cernăuţeanul", în tabăra duşmană, a schimbat considerabil raportul de forţe. Suferind pierderi mari în lupta de la iezerul Cahul, restul oştirii s-a retras spre satul Roşcani. Situaţia grea în care se găsea, l-a făcut pe Ion Vodă să trateze cu duşmanii. Acceptate la început, clauzele înţelegerii au fost apoi încălcate de către turci. Puţini dintre oştenii lui Ion Vodă au supravieţuit mîniei turceşti.

Campania din 1574 a demonstrat poziţia diferitelor categorii sociale faţă de lupta pentru independenţă. Autorul subliniază că trădarea boierimii nu poate fi pusă pe seama disproporţiei de forţe, aşa cum căutau s-o justifice cronicarii. Dregătorii fruntaşi au trecut în tabăra pretendentului Petru, atunci cînd interesele lor au fost recunoscute de acesta. Ca şi în perioadele anterioare, proprietarii mici şi mijlocii au format baza armatei moldovene. Scuturarea jugului otoman sau cel **puţin o reducere a apăsării otomane, avea să îmbunătăţească situaţia celor care au** fost alături de domnitor în clipele cele mai grele. Încercarea lui Ion Vodă de a forma un front comun antiotoman (un început în această direcţie poate fi considerat şi aşezarea lui Vintilă Vodă ca domn la Bucureşti), nu a dat, din motivele expuse, rezultatele dorite.

Petru Şchiopul şi-a început domnia în condiţii grele pentru ţară. La jaful produs de hoardele tătăreşti, s-a adăugat o secetă cumplită. Din rîndul cazacilor se vor ridica trei fraţi ai lui Ion Vodă (Creţul, Ion Potcoavă şi Alexandru), care vor revendica tronul Moldovei. Ei au avut de întîmpinat aceleaşi greutăţi ca şi Ion Vodă în 1574. În interior marea boierime a fost un adversar făţiş, iar împrejurările externe au fost defavorabile.

Monografia pe care o prezentăm a sintetizat stadiul la care au ajuns cercetările cu privire la această domnie. Totodată, D. C. Giurescu a dat o nouă interpretare materialului documentar, care furnizează date despre domnia lui Ion Vodă. Insistînd

asupra politicii interne a domnitorului, autorul reușește să rezolve în mod științific principalele probleme ridicate de această perioadă. Remarcăm, de asemenea, ca un merit, echilibrul judicios dintre capitolele lucrării. Scrisă îngrijit și atent, cartea cîștigă și prin calitățile literare ale autorului

*I. Toderașcu*

B. REIZOV, *L'Historiographie romantique française (1815—1830).* Editions en langues étrangères Moscou, f. a. 807 p.

Istoriografia romantică franceză a atras în repetate rînduri atenția cercetătorilor; totuși, pînă în ultimii ani nu i-a fost consacrată o monografie care să merite acest nume. Or, avînd în vedere locul important pe care-l ocupă reprezentanții săi atît în dezvoltarea istoriografiei cît și în istoria ideilor în general — e suficient să notăm faptul, menționat de Marx, că ei au dezvăluit, primii, esența luptei de clasă [1] — necesitatea unei asemenea monografii apare ca evidentă. Lucrarea lui B. Reizov, publicată mai întîi în limba rusă (în 1956), este tocmai un răspuns la această cerință, ea încadrîndu-se, în același timp, pe linia preocupărilor istoriografice ale cercetătorilor sovietici.

Fără îndoială că elaborarea unei asemenea lucrări presupunea rezolvarea a numeroase dificultăți, cea mai importantă provenind din faptul că istoriografia romantică franceză nu reprezintă o școală în adevăratul înțeles al cuvîntului, majoritatea reprezentanților săi acționînd, cu toate influențele suferite, separat. Acest fapt a impus autorului tratarea aparte a fiecărui istoric, lucrarea prezentîndu-se astfel ca o suită de monografii. Precizăm însă că această metodă nu dăunează unității prezentării. Prin ordinea logică în care sînt tratați diferiții reprezentanți ai romantismului în istoriografie, prin analiza locului pe care-l ocupă fiecare în cadrul acestui curent ca și a numeroaselor influențe receptate sau exercitate, lucrarea păstrează un caracter unitar. La aceasta mai contribuie și cadrul cronologic precis al lucrării. Limitarea strictă la anii Restaurației subliniază de la început legătura strînsă între problemele generale ale acestei perioade și apariția și tendințele istoriografiei romantice franceze. Pentru că, deși apariția sa a fost pregătită de evoluția anterioară a științei istorice, a filozofiei și a politicii, deși influențele străine sînt numeroase, istoriografia romantică franceză rămîne totuși indisolubil legată de problemele pe care le ridică Restaurația. Noul curent se încadrează mișcării opoziționiste îndreptate împotriva încercărilor ultrareacționarilor — care, „nu uitaseră nimic și nu învățaseră nimic" — de a elimina complet cuceririle Revoluției. De altfel, necesitatea de a păstra aceste cuceriri, necesitatea de a justifica Revoluția franceză, au determinat în mare măsură orientarea opoziției spre studiile de istorie, istoria constituind pentru ideologii burgheziei „un arsenal de argumente, în lupta lor contra reacțiunii" (p. 7). După 1830 însă situația se prezintă cu totul schimbată și autorul nu a depășit decît foarte rar această limită. Majoritatea istoricilor romantici au considerat că o dată cu venirea la putere a marii burghezii lupta lor era încheiată, unii dintre ei chiar — Guizot, Thiers — devenind înalți demnitari ai Monarhiei din iulie. Școala care exista înainte de această dată și-a cărei legătură principală era lupta împotriva reacțiunii din vremea Restaurației încetează să existe ca atare, foștii ei reprezentanți canalizîndu-și cercetările în direcții diferite.

Respingînd tratarea statică a problemelor, B. Reizov își propune să studieze „istoriografia romantică în evoluția sa și în lupta sa contra istoriografiei «clasice» a secolului luminilor și pentru o nouă concepție conformă noilor probleme sociale" (p. 12). Este deci firesc ca, pentru înțelegerea acestei evoluții, primul capitol să fie

[1] Marx-Engels, *Opere alese*, (în două volume), II, Ed. a II-a, ESPLP, 1955, p. 493.